

И. Батюк, асист.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

МЕСТО ДИАЛЕКТОВ В ДЕТЕКТИВНОМ РОМАНЕ МАЦУМОТО СЭЙТЁ «ТОЧКИ И ЛИНИИ»

В статье рассмотрены диалектные особенности романа Мацумото Сэйтё «Точки и линии». Использование диалектизмов в качестве региональных индикаторов является важной составляющей авторского стиля писателя. Диалектные элементы применены для большей достоверности языка некоторых героев.

Ключевые слова: диалектизмы, литературный язык, переходные диалектные явления.

УДК 811.521'373.46:611.8

О. Горошкевич, ст. викл.

Львівський національний університет
імені Івана Франка, Львів

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЯПОНСЬКИХ СОМАТИЗМІВ 身 MI «ТІЛО» І 体 KARAДА «ТІЛО»

Розглянуто семантичні відмінності та полісемію японських соматизмів 身 mi «тіло» і 体 karada «тіло», а також погляди японських філологів на специфіку їхнього вживання в історичній перспективі. Проаналізовано також фразеосемантичні поля, ядреними елементами яких виступають ці лексеми.

Ключові слова: соматизм, фразеологічна одиниця, полісемія, лексико-семантичний варіант, лексикографічний портрет, лінгвокультурологічний портрет.

Створення сучасних словників так званого активного типу, що передбачає залучення широкої лексикографічної інформації про слово, сприяло запровадженню в науковий обіг понять на кшталт «лексикографічний портрет», «лінгвокультурологічний портрет» тощо.

Під лексикографічним портретом лексеми розуміють її словникову статтю, виконану в межах єдиного, або інтегрального опису мови, що передбачає: 1) повне семантико-прагматичне представлення мовної одиниці; 2) характеристику її комунікативно-просодичних, синтаксичних, морфологічних і стилістичних властивостей; 3) подання інформації про семантичні зв'язки значень означеної мовної одиниці з іншими лексемами у словнику (синоніми, антоніми, конверсиви тощо) [1, с. 391].

Під терміном «лінгвокультурологічний портрет» розуміємо такий опис і аналіз лексем, у якому досліджено семантику, сполучуваність, фразеологічні, стилістичні властивості кожного значення означеної лексеми.

Соматизми відзначаються високою продуктивністю у творенні нових найменшів як результатів вторинної номінації на рівні як лексичної, так і фразеологічної підсистем; при цьому система значень соматизмів по-різному представлена у тлумачних

і перекладних словниках, що пояснюємо принципами ідеографічної диференціації й опису лексичних значень.

У межах цієї розвідки ми розглядаємо полісемію двох японських соматизмів 身 мі «тіло» і 体 карада «тіло» та семантичний спектр цих лексем у творенні фразеологічних номінацій. Матеріал досліджуємо на основі наявних лексикографічних джерел, список яких подано в кінці статті.

У Великому тлумачному словнику японської мови наведено дев'ять значень соматизму 身 **mi** «тіло»:

1. からだ «тіло»
2. 自分。自分自身。 «сам, людина»
3. 身分。 «соціальне становище, статус»
4. 心。まごころ。 «душа»
5. 立場。 «позиція»
6. 身持ち。 «вагітність»
7. 魚・獣などの肉 «м'ясо, плоть (риби, дичини)»
8. 刀の刃 «лезо ножа»
9. ふた付きの入れ物の、物を入れるほう。 «ємність із кришкою» [11, с.1878]

Японський словник давньої мови подає такі лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) цього соматизму:

1. 体、身体 «тіло, статура»;
身を惜しとも思ひたらず «не жалючі себе»;
2. 身分。身の上。身のほど。 «статус, соціальне становище»;
身が固まる (досл.: тіло твердне) – «влаштуватися, облаштуватися, залагодити справу, стати статечним»;
3. 自分。わが身 «сам»;
4. 命 «життя»;
5. 刀のきやの中の刃 «лезо ножа»;
6. 中身。内容。 «зміст, суть» [8, с. 1032].

У двотомному перекладному словнику за редакцією М. Конрада зазначені такі полісемічні значення лексеми 身 **mi**:

- 1) тіло; *перен.* сам (людина);
- 2) *перен.* душа, розум; сили;
- 3) *перен.* становище (когось);
- 4) м'ясо;
- 5) клинок, лезо;
- 6) *див.* міхаба [1] ширина одягу; [2] значення, вага когось (у суспільстві) [2, с. 590, с. 609].

Словник за ред. І.П. Бондаренка не наводить усіх значень цієї лексеми, а подає, на нашу думку, її «семантичний портрет»:

み[身] 1. (про людину взагалі як тілесну й соціальну істоту; її тіло, душу, розум, соціальний стан, характер тощо);

~も心も і тіло, і душа; ~にしてみる проникати в душу, проходити до самого серця; ~を落とす (морально) опуститися

2. сам, особистий; власний;

~のため для себе, для власної вигоди (користі);

~の上 власна доля, (особисте) життя [4, с. 403].

У фразеологічних номінаціях лексема **身** **mi** актуалізує широкий спектр значень.

У низці фразеологічних номінацій лексема має пряме значення «**тіло, статура**»:

身を翻す **mi wo hirugaesu** (досл.: розмахувати тілом) – «вивернутися» {いたずら小僧たちは、見つかるや否や身を翻して逃げていった。} [14, с. 315] «Хлопці, що бешкетували, шойно їх помітили, вивернулися і повтікали»;

身二つになる **mi futatsu ni naru** (досл.: тіло стало двома) – «народити дитину» {身二つになって、娘が故郷に帰ってきた。} [14, с. 314] «Народивши дитину, дочка повернулася до рідного села».

У прямому значенні «тіло, статура» бере участь і у формуванні ФО, які, як правило, номінують певні стани, реакції тіла на подразники:

身を切る **mi wo kiru** (身を切られる) **mi wo kirareru** (досл.: різати тіло) – «пронизувати, пробирати» (про холод, прикрі думки тощо) {身を切る北風の中に立ちすくむ。} [12, с. 1098] «Завмерти під поривами північного вітру, що пробирає до кісток».

身の毛がよだつ **mi no ke ga yodatsu** (досл.: волосся на тілі стає дибки) – відчувати холод, страх {あの出来事は、身の毛がよだつような経験だった。} [13, с. 149] «Той випадок став таким досвідом, від якого волосся дибки стає».

У стані сильного хвилювання людина ніби втрачає себе, втрачає своє тіло:

身も世もない **mi mo yo mo nai** (досл.: немає ні світу, ні тіла) – не пам'ятати себе від хвилювання {葬式の間中、身も世もなく泣き崩れる未亡人。} [13, с. 150] «Під час церемонії поховання вдова, не пам'ятаючи себе, зайшлася слізьми».

Як і в українській мовній свідомості, в японській людина від сорому чи ніяковості не знає, куди себе подіти: 身の置き所がない **mi no okidokoro ga nai** (досл.: немає місця, куди тіло покласти) – «не знати, куди подітися від сорому, ніяковості; не знаходити собі місця» {みんなの冷たい視線に身の置き所がない。} [13, с. 149] «Не знаходити собі місця під холодними поглядами всіх (присутніх)».

Тяжка праця, надмірні зусилля завдають тілу фізичних страждань, які концептуалізуються як фізичні ушкодження: 身を削る **mi wo kezuru** (досл.: стругати тіло) – «тяжко працювати, страждати (аж до схуднення)» {借金を返すために、身を削って働いた。} [13, с. 151] «Аби віддати борг, працював до виснаження»;

身を砕く **mi wo kudaku** (досл.: розбивати тіло) – «тяжко працювати, страждати»;

身を粉にする **mi wo ko ni suru** (досл.: робити тіло порошком) – «докладати всіх зусиль, працювати до виснаження» {彼女の両親に一人前の男として認めてもらうために、身を粉にして働く。} [13, с. 151] «Для того, аби її батьки визнали мене цілком самостійною людиною, працюватиму з усіх сил».

В останньому вислові лексема **mi** – тіло і **karada** – тіло (体を粉にする **karada wo ko ni suru**) є взаємозамінними.

Втрата фізичних сил людини уподібнюється до втрати тіла:

身が持たない **mi ga motanai** (досл.: не мати тіла) – «не вижити, не прожити, втратити сили» {こんなに忙しくては、とても身が持たない。} [14, с. 313] «Настільки зайнятий, що зовсім вивівся із сил».

Вторинні значення цього соматизму у складі ФО розрізняються ступенем абстракції, вони можуть збігатися з полісемічними значеннями лексеми, а можуть бути значеннями другого ступеню абстракції.

1. У переносному значенні «сам, людина», яке фіксують усі розглянуті лексикографічні джерела, соматизм 身 *mi* відзначається високим ступенем фразеотворення:

身に余る *mi ni amaru*, 身に過ぎる *mi ni sugiru* (досл.: занадто для тіла) – «занадто, невідповідно» (як правило, використовується у ввічливому мовленні для самоприпущення) {身に余るお褒めにあずかり、光榮です。} [14, с. 313] «Ваша схвальна оцінка, якої я не заслуговую, для мене велика честь»;

身ほど可愛いものがない *mi hodo kawaii mono ga nai* (досл.: немає нічого милішого (дорожчого) за себе) – «своя сорочка ближче до тіла»;

身に勝る宝なし *mi ni masaru takara nashi* (досл.: немає скарбів, які перемагають тіло) – «немає нічого важливішого від самого себе»;

身の振り方 *mi no furikata* (досл.: плани тіла) – «особисті плани» 郷里の先輩を訪ねて、大学卒業後の身の振り方について相談した。} [12, с. 1090] «Відвідав старшого товариша на батьківщині, порадився з ним щодо планів на майбутнє після закінчення університету»;

身を以って *mi wo motte* (досл.: за допомогою тіла) – 1) «сам, особисто» 自分で稼ぐようになって、はじめて父の苦勞を身をもって知る。} [13, с. 152] «Коли сам почав заробляти, вперше на власному досвіді зрозумів важку працю батька»;

身を寄せる *mi wo yoseru* (досл.: наблизити тіло) – «залежати від когось, звертатися по допомогу, знайти притулок, віддати себе у підпорядкування» {子どもがいない姉は、一人になってから弟の家に身を寄せている。} [13, с. 152] «Старша сестра, в якій немає дітей, після того, як залишилася сама, знайшла прихисток у домі молодшого брата»;

身を売る *mi wo ugu* (досл.: продавати тіло) – «продаватися»;

身を任せる *mi wo makaseru* (досл.: доручати тіло) – «віддавати себе у чиєсь розпорядження»;

身を食う *mi wo kuu* (досл.: їсти тіло) – «занапастити себе»;

身を引く *mi wo hiku* (досл.: тягнути тіло) – «йти звідкись, полишати щось, розривати стосунки».

2. Ще одне значення, зафіксоване у словниках, – «статус, соціальне становище» – актуалізується у висловах:

身を固める *mi wo katameru* (досл.: робити тіло твердим) – «облаштуватися, зміцнити становище» (наприклад, одружитися) {私も今年三十歳になるのだから、そろそろ身を固めてもいい頃だ。} [13, с. 150] «Цього року мені виповнюється тридцять, саме час, коли можна вже незабаром й облаштуватися у житті»;

身が固まる *mi ga katamaru* (досл.: тіло твердне) – «влаштуватися, облаштуватися, залагодити справу, стати статечним»;

身を起こす *mi wo okosu* (досл.: відроджувати тіло) – «досягти успіху у житті» {彼は乏しさのなかから身を起こした。} [14, с. 314] «Він вибився зі злиднів і досяг успіху у житті»;

身を置く *mi wo oku* (досл.: покласти тіло) – «обійняти посаду, зайняти місце» {責任ある立場に身をく。} [14, с. 314] «Обійняти відповідальну посаду».

身を立てる *mi wo tateru* (досл.: поставити тіло) – 1) створити собі становище, ім'я {必ず身を立てて故郷に帰ると誓った。} [14, с. 315] «Поклявся, здобувши певний успіх у житті, обов'язково повернутися до рідного краю»; 2) зробити засобом існування {料理をつくるのが好きだった彼は、調理師として身を立てることになった。} [12, с. 1099] «Любитель кулінарії, він своє майбутнє пов'язав із професією кухаря».

3. Значення «**позиція**», зазначене у Великому тлумачному словнику японської мови як 立場 *tachiba*, актуалізоване у вислові: 身になる *mi ni naru* (досл.: стати тілом) – «поставити себе на місце когось» {彼女の身になって考えてみれば、実家を出たのも分かる気がする。} [14, с. 313] «Якщо спробувати поміркувати, ставши на її позицію, здається, розумієш, чому вона залишила батьківський дім».

4. Отожчення тіла **身** *み* з **душею, серцем** лежить в основі великої кількості фразеологічних номінацій:

身を入れる *mi wo ireru* (досл.: вкладати в тіло) – «вкладати душу, самовіддано займатися чимось» {もっと身を入れて勉強しないとあの大学に合格するのは難しい。} [12, с. 1097] «Якщо не (почати) навчатися більш самовіддано, вступити до того університету буде складно»;

身が入る *mi ga hairu* (досл.: тіло входить) – «захоплюватися чимось, вкладати душу» {涼しくなって、やっと勉強にも身が入ってきた。} [14, с. 313] «Стало прохолодно, і нарешті серйозно взявся за навчання»;

身を投ずる *mi wo touzuru* (досл.: кидати тіло) – «присвятити себе певній діяльності, вступити до лав» {政治の世界へ身を投げる。} [14, с. 315] «Поринути (зануритися) у світ політики»;

身を挺する *mi wo teisuru* (зв'яз.: «самовіддано (служити чомусь)») {身を挺してわが子をかばう。} [14, с. 315] «Самовіддано боронити власну дитину»;

身を尽くす *mi wo tsukusu* (досл.: вичерпати тіло) – «самовіддано (служити чомусь)» {看護婦は身をつくして入院患者の世話をする。} [13, с. 152] «Медсестри самовіддано доглядають пацієнтів лікарні»;

身に染みる *mi ni shimiru* (досл.: проникати у тіло) – «доходить до серця, проникати у душу» {家を離れてみて、はじめて親のありがたさが身に染みた。} [12, с. 1088] «Спробувавши жити окремо, вперше серцем гостро відчув, як багато значать для мене батьки»;

身につまされる *mi ni tsumasareru* (досл.: тіло перебуває під сильним враженням) – «бути схвилюваним до глибини душі, співчувати комусь» {不況で倒産が相次いでいるというが、まったく身につまされる話だ。} [14, с. 313] «Розмова про те, що через спад виробництва банкрутують одне за одним підприємства, насправді глибоко хвилює»;

身を焦がす *mi wo kogasu*, 身を焼く *mi wo yaku* (досл.: палити тіло) – «палати коханням» {電車の中で見かけたあの人に一目惚れし、身を焦がす思いだ。} [13, с. 151] «Побачив її в електричці і закохався з першого погляду, думки (про неї) обпікають душу».

5. Другий рівень абстракції значень спостерігаємо у висловах, у яких тіло виступає аналогом душі, серця. У низці висловів тіло концептуалізується як **вмістилище пам'яті, досвіду, розуму**:

身に覚えがある *mi ni oboe ga aru* (досл.: у тіла є пам'ять) – «знати з власного досвіду, бути винним у чомусь» {おまえがやったのではないかといわれれば、身に覚えがある。} [13, с. 148] «Якщо говорять, чи не ти це скоїв, то ж усе сам знаєш»;

身につける *mi ni tsukeru* (досл.: причепити до тіла) – «засвоїти» {身につけた技術を生かして、再就職の道を選んだ。} [14, с. 313] «Відновивши засвоєні вміння, обрав нову професійну стежу».

身に付く *mi ni tsuku* (досл.: чіплятися до тіла) – «глибоко засвоїти, оволодіти (наприклад, знаннями)» {立派なお座敷で住み込んで働いていたら、礼儀作法が身についた。} [13, с. 149] «Коли оселився і почав працювати в ошатній оселі, засвоїв правила етикету».

6. Розвиток полісемії: «**тіло** → **організм** → **здоров'я**» спостерігаємо у вислові *身* (持) *崩* *す* *mi wo mochikuzusu* (досл.: зруйнувати тіло) – підірвати здоров'я {ギャンブルに凝って身を持ち崩してしまった。} [14, с. 315] «Захопившись азартними іграми, підірвав своє здоров'я».

7. Інший семантичний ланцюжок «**тіло** → **сам, людина** → **життя, доля**», на нашу думку, можна побачити в основі як композитних (*身の上* *mi no ue* «доля»; «умови життя»; «своє життя, своє минуле»; *身の上話* *mi no uebanashi* «історія свого життя, особисті спогади, мемуари»), так і фразеологічних номінацій:

身を誤る *mi wo ayamaru* (досл.: помилитися тілом) – «допустити тяжку помилку, збитися з правильного шляху»;

身を捨てる *mi wo suteru* (досл.: викинути тіло) – «жертвувати життям, жертвувати собою, не жаліти себе» {身を捨てる覚悟で、会社の再建に尽くしたい。} [14, с. 315] «Маю рішучість не жаліти себе, хоч віддати всі сили на відродження фірми»;

身から出た錆 *mi kara deta sabi* (досл.: іржа, що вийшла з тіла) – «пожинати наслідки власних неправильних учинків, поведінки» {ばくちに手を出して無一文になってしまったが、それも身から出た錆だ。} [12, с. 1073] «Захопившись азартними іграми, залишився без копійки, чого й слід було чекати»;

身を落とす *mi wo otosu* (досл.: опустити тіло) – «впасти низько, опуститися (в моральному плані)» {いくら借金がかさんだとはいえ、そこまで身を落とすたくない。} [13, с. 150] «Скільки б не говорили, що борги зросли, до такої міри низько впасти не хочу».

Безтурботність, необтяженість обов'язками концептуалізується як легкість тіла: *身が軽い* *mi ga karui* (досл.: тіло легке) – «не обтяжений турботами, обов'язками» {身が軽い彼はよく一人旅に出る。} [14, с. 313] «Не обтяжений обов'язками, він часто у подорожі вирушає сам».

Невинність, невинуватість людини у фразеологічній системі японської мови може номінуватися висловами *身の明かり* *mi no akari* (досл.: світло тіла), *身の証* *mi no akashi* (досл.: свідоцтво тіла) – «невинність» {そんなことはしていないという身の証をぜひたてたい。} [12, с. 1089] «Обов'язково хочу довести свою невинність, тобто те, що я того не вчиняв».

Низка фразеологічних висловів із соматизмом 身 мі розвиває власну полісемію. Як правило, в одному випадку ядерна соматична лексема вжита у прямому значенні, інше ж значення вислову профілює її переносне значення: 身を沈める мі wo shizumeru (досл.: топити тіло) – 1) «втопитися»; 2) «стати причетним до чогось непристойного, продавати себе»; 身を投げる мі wo nageru (досл.: кидати тіло) – 1) «втопитися»; 2) «самовіддано служити чомусь» тощо.

Часто такий розвиток полісемії обумовлений тим, що певні емоції викликають таку саму соматичну реакцію тіла, як і фізичні подразники: 身を切る мі wo kiru (身を切られる) мі wo kirageru (досл.: різати тіло) – «пронизувати, пробирати (про холод, прикрі думки тощо)».

Лексема 体 **karada** «тіло» полісемію розвиває не так активно, як 身 мі «тіло». Великий тлумачний словник японської мови подає такі її значення:

1. 頭のとっぺんから、足のつま先までの全体。〈все тіло, від верхівки голови до кінчиків пальців на ногах〉;
2. 身体の内、頭と手、足を除いた部分。胴体。〈корпус, тулуб (не враховуючи голови, рук і ніг)〉;
3. 肉体の状態や機能。〈стан організму, його функції〉;
4. 活動の面から見ての状況。〈стан організму з погляду його діяльності, активності〉 [11, с.397].

Зазначена у двотомному перекладному словнику (за ред. М. Конрада) полісемія дещо відрізняється:

- 1) тіло, тілобудова, статура, фігура
- 2) здоров'я
- 3) сам, людина [2, с. 361].

Словник японсько-український тлумачить значення лексеми 体 **karada** так:

1. тіло; організм; статура; фігура
2. здоров'я; організм [4, с.99].

Щодо фразеологічної продуктивності, лексема 体 **karada** й у цьому сенсі дещо поступається лексемі 身 мі.

У прямому значенні «**тіло, фігура, тілобудова, статура**» входить до низки фразеологічних висловів:

体を惜しむ **karada wo oshimu** (досл.: жаліти тіло) – «плінуватися, не хотіти працювати» {若者が、暑いからといって体を惜んでいる。} [13, с. 145] «Юнак, поскаржившись на спеку, не хоче працювати».

体を粉にする **karada wo ko ni suru** (досл.: роботи тіло порошком) – «тяжко, виснажливо працювати, не жаліючи себе»;

Більшу частину фразеологічних одиниць із ядерним компонентом 体 **karada** формують переносні значення соматизму:

- 1) у значенні «**сам, людина**»:

体を張る **karada wo hagu** (досл.: натягувати тіло) – «не думаючи про себе, жертвувати собою заради когось/чогось» {今度の事業は私にとっては一生の大事です。体を張って取り組みます。} [12, с. 242] «Теперішня справа для мене найважливіша у житті. Покладу на неї всі свої сили».

体を休める karada wo yasumeru «відпочити, дати собі відпочинок»;

体を国に捧げる karada wo kuni ni sasageru «присвятити себе служінню батьківщині»;

自由な体である jiyuu na karada de aru «бути вільним, сам собі господар» [2, с. 361];

2) у значенні «здоров'я»:

体に障る karada ni sawagu (досл.: торкатися тіла) – «шкідливо для тіла, шкідливо для здоров'я» {あまり飲み過ぎると、体に障る。} [14, с. 61] «Якщо випити забагато, то це зашкодить здоров'ю».

体を壊す karada wo kowasu (досл.: руйнувати тіло) – «завдавати шкоди здоров'ю» {毎晩酒を浴びるように飲んでいたら男は体を壊して入院した。} [13, с. 146] «Чоловік, який щовечора напивався sake до чортиків, зруйнував здоров'я і потрапив до лікарні».

体の弱い karada no yowai «слабкий (здоров'ям)»;

体の具合がよい karada no guai ga yoi «добре себе почувати»;

体がよくなる karada ga yoku naru «зміцніти, стати здоровим»;

元の体になる moto no karada ni naru «одужати»;

体を大事にする karada wo daiji ni suru «берегтися»;

3) у значенні 活動の面から見ての状況 «стан організму з погляду його діяльності, активності»:

体が空く karada ga aku (досл.: тіло порожнє) – «почувати себе вільним» (після виконаної роботи тощо) {ようやく仕事が片づいて体があいたので、今日は一日子どもとつきあえる。} [13, с. 145] «Нарешті робота завершена, звільнився і сьогодні зможу цілий день спілкуватися з дитиною».

体が続く karada ga tsuzuku (досл.: тіло розтягується) – «бути під силу, до снаги» 会社が軌道に乗せるまでは体が続く限り仕事をしようと思う。} [13, с. 145] «Поки фірма не вийде на (потрібну) орбіту, працюватиму, скільки вистачить сил».

体で覚える karada de oboeru (досл.: пам'ятати тілом) – «мати вміння, доведене до автоматизму» {体で覚えたことは、いつまでも忘れないものだ。} [14, с. 61] «Те, що добре засвоїв на практиці, не забудеш ніколи».

Семантичні відмінності двох лексем, а також питання їхньої етимології висвітлюються у низці праць японських дослідників.

Так, японський мовознавець Кіндаїчі Харухіко наголошує на тому, що: «karada означає тіло, корпус (торс із руками і ногами), а mi – фігуру людини в одязі. Слово 身なり minari «одяг, зовнішній вигляд» використовується стосовно вбраної людини; 身ごしらえ migoshirae «одягнутися», «причепуритися», або ж 身支度 mijitaku «одягання» – це слова, які застосовуються у мові про вбрану людину» [10, с. 164].

Посилаючись на те, що у творах літератури «жіночого потоку» на кшталт «Макура соші» та «Генджі моногатарі» не знайдено слова 体 karada, він робить припущення про відсутність останнього у лексиці жінок. Натомість у літературі, створеній чоловіками, це слово є досить частотним. У мові жінок на позначення поняття «тіло» використовувалася інша лексема – 身 mi [10, с. 148].

Відомий дослідник давніх японських текстів, літературознавець, мовознавець і культуролог Наканіші Сусуму, визначаючи семантичні відмінності лексем 体karada і 身mi, вказує на те, що 体karada означає фізичне тіло, а 身mi (омонімічна до 実mi – «плід») позначає тіло як психічну, духовну сутність. Тіло 体karada зростає, набирається сили, як і стовбур рослини. Розвиток тіла 身mi без зусиль самої людини відбуватися не може. Так само, як дозріває 実mi «плід», так і тіло 身mi зростає, докладаючи до цього зусиль і набираючись досвіду. Тіло 身mi не зазнає фізичного ушкодження, як 体 karada. Проте про karada не можна сказати, як говорять про mi: 身から出たさび mi kara deta sabi «іржа, що виходить із тіла», коли йдеться про моральні вади людини або її аморальні вчинки. Вислови з лексемою karada (体が丈夫karada ga joubu «тіло здорове»), 体を壊すkarada wo kowasu «зруйнувати тіло, зашкодити здоров'ю») засвідчують, що ця лексема використовується, коли йдеться про функції або стан організму у фізичному сенсі [7, с.21].

Слово 体karada «тіло» складається, на думку автора, з кореня からkara- і суфікса да-da. Корінь からkara-, що є спільним, у словах なきがらnakigara – «останки, мертве тіло», いもがらimogara «сухе бадилля картоплі», いながら inagara «стебла рису», має значення 根幹konkan «стовбур і корінь», «основа» [7, с.21].

Деякі дослідники, зокрема Тачікава Шьоджі, етимологізують слово 体 karada так: 空だ kara da «бути порожнім» або в іншому ієрогліфічному написанні 殻kara – «шкаралупка, оболонка» [9, с.153-154]. Він зазначає, що в епоху Хейан це слово вживалося і в сучасному значенні, й у значенні «мертве тіло, тіло без душі» [9, с.154].

Етимологічний словник японської мови дає таке визначення: 「原語は、「カラ(殻・軀) + 接尾語ダ」です。古く死体と言いました。中世以降、生体の意でカラダを使うようになりました。中国語源「身」「妊娠をしている人の象形」(にんしんをしているひとのしょうけい) 最も体を大切にする意から一般的に身体の意。中国語源「体・たい」…骨が連なった骨格 例：体格、体育、体力。」 [6, с.210].

«Слово складається з кореня kara (шкаралупка, оболонка, знята шкіра) і суфікса -da. Здавна мало значення «мертве тіло». Після періоду Середньовіччя слово почали застосовувати на позначення «тіло». На відміну від karada, mi – «тіло» позначало в китайській мові «вагітна». У китайській мові kara первинно означало – «скелет, впродкованість кісток».

Незважаючи на суттєві відмінності у семантизації двох розглянутих нами лексем, на відмінності у походженні і фразеологічній продуктивності, семантика їхніх прямих і переносних значень частково перетинається, а у низці фразеологічних висловів ці лексеми є взаємозамінними:

身(体)をすくめる mi (karada) wo sukumeru (досл.: стискати тіло) «зіщулилися»;

体を惜しむkarada wo oshimu (досл.: жаліти тіло) – «лінуватися, не хотіти працювати»;

身を粉にするmi wo ko ni suru (досл.: робити тіло порошком) – «докладати всіх зусиль, працювати до виснаження»;

体を粉にするkarada wo ko ni suru (досл.: робити тіло порошком) – «тяжко, виснажливо працювати, не жаліючи себе».

Отже, дві лексеми, прямі значення яких передаються українською однаково – «тіло», й у тлумачних японських лексикографічних джерелах пряме значення лексеми 身 мі «тіло» пояснюється через використання лексеми からだ karada «тіло», в японській мовній свідомості мають суттєві семантичні відмінності.

Одночасно з цим ми бачимо, що частина полісемічних значень, які розвивають ці лексеми, а також фразеологічні вислови, ядерними елементами яких виступають ці соматизми, повністю або частково збігається. Це стосується насамперед значень: «тіло» (пряме значення) і «сам, людина» (переносне значення). Значення «здоров'я», частотне у висловах із лексемою 体 karada, є периферійним для лексеми 身 мі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Ю.Д. Интегральное описание языка и системная лексикография / Ю.Д. Апресян // Избранные труды. Т. II. – М.: Языки русской культуры, 1995. – 767 с.
2. Большой японско-русский словарь. В 2-х томах. /Под ред. Н.И.Конрада. – М.: Советская энциклопедия. – Т.1, 1970. – 807 с.
3. Словник соматичної фразеології японської мови / Автор-упорядник О.Г. Горошкевич. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 196 с.
4. Японсько-український словник / уклад. Бондаренко І., Боднар Ю., Букрієнко А. та ін. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 464 с.
5. Японско-русский фразеологический словарь / С.А. Быкова. – М.: Муравей-Гайд, 2000. – 268 с.
6. 日本語源広辞典。増井金典。東京：ミネルウエ書房、—2011。 — 946頁。
7. 中西進。ひらがなでよめばわかる日本語のふしぎ。東京。2003。— 229頁。
8. 全訳古語辞典。文社。第二版。1997。 — 1311頁。
9. 立川昭二。からだことば。東京。2000。—249頁。
10. 金田一晴彦。金田一先生が語る日本語のこころ。2003年。 学習研究社。 —215頁。
11. 日本語大辞典。講談社。1989。 — 2302 頁。
12. 成語林。故事ことわざ慣用句。OBUNSHA。1992。 —1367頁。
13. 江口克彦。からだ言葉の辞典。日本語表現研究会。東京。1995。 —167頁。
14. 日本語コロケーション辞典。GAKKEN。2006。 —399頁。

Стаття надійшла до редакції 31.03.17 р.

Е. Горошкевич, ст. препод.

*Львовский национальный университет
имени Ивана Франко, Львов*

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ЯПОНСКИХ СОМАТИЗМОВ 身 MI «ТЕЛО» И 体 KARADA «ТЕЛО»

Рассмотрены семантические отличия и полисемия японских соматизмов 身 ми «тело» и 体 karada «тело», а также взгляды японских филологов на специфику их употребления в исторической перспективе. Проанализированы также фразеосемантические поля, ядерными элементами которых выступают эти лексемы.

Ключевые слова: соматизм, фразеологическая единица, полисемия, лексико-семантический вариант, лексикографический портрет, лингвокультурологический портрет.

O. Horshkevych, senior teacher
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

LINGUISTIC AND CULTURAL PORTRAIT OF THE JAPANESE SOMATIC WORDS 身 MI «BODY» AND 体 KARADA «BODY»

The article deals with the semantic difference and polysemy of the Japanese somatic words 身 mi «body» and 体 karada «body» and also with the viewpoints of Japan scientists on the specifics of their usage in the historical perspective. The semantic fields of idiomatic units with these somatic words are also analyzed.

Key words: somatic word, idiomatic unit, polysemy, lexico-semantic variant, lexicographic portrait, linguistic and cultural portrait.

УДК 811.521.276

X. Etava, ст. викладач
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

СТЕРЕОТИПНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЯПОНСЬКУ ЖІНКУ (ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

У посібниках із японських реалій Японія зображається стереотипізовано. Якщо читачі взаємодіють із культурою Японії, вони можуть переосмислити або змінити свій погляд на отриману з них інформацію, але у багатьох випадках стереотипізований образ вкорінюється і приймається за істину. У цій праці досліджено, яким чином через стереотипне зображення Японії формувалася і поширювався образ японської жінки на прикладі України у радянські часи та в період Російської імперії.

Ключові слова: японські реалії, образ жінки, стереотип.

1. Вступ

Метою цієї статті є дослідження стереотипів, пов'язаних із гендерними відмінностями, з метою розвіяти стереотипи й упередження у лінгвокраїнознавчому аспекті японської мови. Для цього за основу дослідження було взято посібники з японських реалій, опубліковані в Україні, та пов'язана з Японією література, видана у часи Радянського Союзу та Російської імперії. Предметом дослідження є образ японської жінки. Україна, яка стала незалежною у 1991 році, на відміну від багатьох країн, які активно співпрацюють із Японією, має порівняно невеликий культурний та людський обмін з цією країною, тому інформація про Японію в Україні є досить обмеженою, що стає підґрунтям для утворення стереотипів. Отже, на прикладі України можна зробити порівняно просте дослідження процесу і стану формування стереотипів.